

Prethodno priopćenje
UDK: 316.77: 070(497.6Banja Luka)
659.3/4(497.6Banja Luka)
19. X. 2024.

JELENA ĆURGUZ*

UPOTREBA SADRŽAJA IZ ODNOSA S JAVNOŠĆU U LOKALNIM VIJESTIMA

SAŽETAK

Jedno od važnih pitanja u novinarstvu jest u kojoj mjeri novinari koriste službene izvore informacija koji im se obraćaju putem poruka odnosa s javnošću. U ovome radu istražuje se utjecaj odnosa s javnošću na lokalne vijesti. Analizirane su vijesti objavljene u rubrici *Banja Luka* na novinskim portalima dvaju dnevnih listova iz BiH – *Nezavisnih novina* (nezavisne.com) i *Euro blica* (srpskainfo.com) – tijekom sedam dana u prosincu 2023. godine. Rezultati analize pokazali su značajno oslanjanje na sadržaje odnosa s javnošću, čime je potvrđena glavna pretpostavka istraživanja. Primjerice, u gotovo polovini objavljenih vijesti jedini izvor informacija bio je sadržaj iz odnosa s javnošću (najčešće priopćenja za javnost), a najzastupljeniji je izvor informacija Grad Banja Luka. Također, ovi novinski portali često su preuzimali i način uokvirivanja događaja iz priopćenja za javnost. Rezultati ovoga istraživanja otvaraju nekoliko etičkih pitanja, poput odgovornosti prema građanima i čitateljima, točnosti informacija i vjerodostojnosti medija.

Ključne riječi: odnosi s javnošću; novinarstvo; lokalne vijesti; zvanični izvori informacija; medijska etika.

Kada je riječ o upotrebi sadržaja iz odnosa s javnošću (u daljem tekstu: OSJ) u novinarstvu, ovaj odnos može se promatrati kao dio šire teme o tome kako nastaje sadržaj u masovnim medijima. Postoji više teorijskih pristupa o utjecaju na sadržaje u masovnim medijima te većinom pripadaju području sociologije masovnih medija.

Edvard Herman i Noam Chomsky (1988) ponudili su tumačenje iz ugla političke ekonomije masovnih medija u SAD-u, u vidu modela propagande. Model se sastoji od pet ekonomskih i političkih filtera ili „pročišćivača“ (Herman, 1994; Herman i Chomsky, 1988, str. 2-35): (1) veličina, koncentrirano vlasništvo, bogatstvo vlasnika i tržišna orijentacija vladajućih masovnih medija; (2) reklama kao osnovni izvor prihoda u masovnim medijima; (3) oslanjanje medija na informacije koje im daje vlast, poslovna zajednica, kao i „stručnjaci“ koje plaćaju vlast i poslovna zajednica; (4) „napadi“ na medije, odnosno različite negativne reakcije i osude medijskih sadržaja – primjerice pisma i telefonski pozivi upućeni medijima, tužbe, prijetnje, kazne i slične „disciplinske mjere“; i (5) ideologija antikomunizma, koja je u interesu privatnoga vlasništva.

Za ovaj istraživački rad najvažniji je treći filter ili pročišćivač, tj. oslanjanje medija na informacije koje im daju vlast, poslovna zajednica, kao i „stručnjaci“ koje plaća vlast ili poslovna zajednica. Kao što kažu Herman i Chomsky (str. 18-25), urednici i novinari svaki dan imaju zadatak ispuniti prostor u novinama ili vrijeme u radijskim i televizijskim emisijama. S druge strane, nemaju dovoljno sredstava da prate sve događaje u svojem gradu ili državi, pa se onda usredotoče na službene izvore informacija – organe državne i lokalne vlasti, javne ustanove, policiju i velika poduzeća – smatrajući ih pouzdanim izvorima. To smanjuje troškove rada medija, jer te izvore smatraju točnim, za razliku od informacija iz ostalih izvora koje je potrebno više provjeravati i istraživati. S druge strane, službe za OSJ u organima vlasti i velikim poduzećima prilagođavaju svoj rad novinskim kućama na više načina: pružaju im prostor za okupljanje, novinari-

ma unaprijed daju tekstove govora i izvještaje, zakazuju konferencije za novinare u skladu s novinarskim rokovima, pišu priopćenja za javnost jezikom prilagođenim medijima te pažljivo organiziraju konferencije za novinare i prilike za fotografiranje kako bi svoje poslodavce predstavili u što boljemu svjetlu. Također, država i poslovna zajednica plaćaju stručnjake – istomišljenike kao savjetnike ili kao istraživače i zatim medijima prosljeđuju njihove stavove i rezultate istraživanja.

Utjecajni izvori iskorištavaju zavisnost medija od njihovih informacija da bi njima „upravljali“ i nametali im određeni dnevni red i okvir tumačenja. Ovo čine tako što zasipaju medije pričama – da bi progurali određeno viđenje događaja ili da bi istisnuli neželjene vijesti s naslovnih strana (str. 23).

Sličan pristup u analizi činitelja koji utječu na stvaranje vijesti ima tzv. vratarska škola, koju zanimaju „lični, stručni i organizacijski činioци koji utiču na izbor tema, te pisanje, oblikovanje i uređivanje sadržaja“ (Bogdanić, 2016, str. 139). Istraživači koji primjenjuju ovaj pristup razgovaraju s novinarima i prate njihov rad kako bi saznali u kakvim okolnostima rade i kako biraju događaje i izvore informacija (Herman, 1994, str. 118). Ovdje se vlast i oglašivači spominju samo kao izvori informacija, zakonodavci, utjecajne grupe ili poslovni suradnici. No, nedostatak ovoga pristupa, kako primjećuje Herman, ogleda se u tome što istraživači ne analiziraju dovoljno novinarske sadržaje tih novinara i ne uspoređuju ih s odgovorima koje su novinari dali. Herman smatra i da „takva istraživanja preuveličavaju „prostor“ i mogućnosti koje novinari imaju na raspolaganju za izražavanje alternativnih stavova i ne ukazuju na činjenicu da rutinska selekcija vesti učvršćuje status quo“ (str. 119).

Jedan pristup u okviru vratarske škole iznose Shoemaker i Reese (Shoemaker i Reese, 1991, 2014). Naime, analizom brojnih istraživanja o vijestima i drugim novinarskim sadržajima u medijima u SAD-u zaključuju da ti sadržaji nisu ogledalo stvarnosti, nego ogledalo moći – u

njima se najčešće pojavljuju moćni pojedinci, organizacije i države. Kako bi objasnili zašto nastaju takvi sadržaji, opisuju pet razina utjecaja: društveni sustav i podsustavi; društvene ustanove (izvori informacija, oglašivači, odnosi s javnošću, vlast i tržište); vlasništvo i organizacija rada medija; medijska radna kolotečina te osobine novinara i urednika.

Utjecaje na medijske sadržaje neki istraživači promatraju primjenjujući teoriju sustava. U ovom pristupu medijski sustav jedan je od društvenih (pod)sustava (npr. Kuprešanin Vukelić, 2023). Može se uočiti da sva tri navedena teorijska pristupa ističu važnost vlasnika medija, oglašivača, vlasti (države) i interesnih grupa (ili političkih stranaka) u nastanku medijskih (prije svega, novinarskih) sadržaja.

S druge strane, Robert McChesney smatra da jedan od glavnih uzroka velikog utjecaja OSJ na novinarstvo treba tražiti tamo gdje možda ne bismo očekivali – u načelima profesionalnoga novinarstva (McChesney, 2003). On kaže da su, u profesionalnim načelima po kojima novinari rade, istraživači uočili tri duboko ukorijenjene sklonosti, koje imaju politički i ideološki značaj i opstaju do današnjega dana.

Prva sklonost ogleda se u sljedećemu: kako bi se otklonila sumnja u način izbora tema, za profesionalno novinarstvo je sve ono što rade službeni izvori informacija osnova za valjane vijesti. No, očigledna su ograničenja ovakva oslanjanja na službene izvore – to pruža nositeljima vlasti (i predstavnicima poslovnoga svijeta) znatnu moć da postavljaju dnevni red u novinama, a informacije koje građani dobiju ovise o tomu što im izvori odluče priopćiti ili prešutjeti.

Drugi nedostatak profesionalnoga novinarstva sastoji se u tome što je sklono izbjegavati kontekstualizaciju događaja. Naime, da se ne bi pobudila sumnja da je novinar politički opredijeljen, u novinama se rijetko na smislen način objašnjavaju kontekst i pozadina događaja. Izvještavanje se obično sastoji od nizanja činjenica i službenih izvora.

Treća sklonost manje je vidljiva, ali je možda najvažnija: profesionalno novinarstvo zasniva se na vrijednostima koje idu u prilog tržišnim ciljevima vlasnika i oglašivača kao i političkim ciljevima vladajuće klase. U tome smislu valjane vijesti postaju izvještaji o kaznenim djelima i o poznatim osobama (takve vijesti nisu skupe i nikada ne dovode do sukoba s moćnim pojedincima). Isto tako, mnogo se detaljnije ispituju sumnjivi postupci vlasti nego sumnjivi postupci velikih poduzeća.

Provedeno je mnogo istraživanja na temu utjecaja i uloge OSJ u nastajanju vijesti. Cameron, Sallot i Curtin tvrde da se najmanje 150 istraživanja u SAD-u bavilo tom temom od 60-ih godina do kraja 20. stoljeća (Cameron, Sallot, i Curtin, 1997). Navode da su istraživači procijenili da je između 25 i 50 % novinarskih sadržaja pod utjecajem OSJ-a. U pogledu novinarskih vrijednosti zastupljenih u prenesenim priopćenjima za javnost, ovi autori nisu mogli izvući opće zaključke, ali su utvrdili neke izvanekstualne činitelje koji pomažu u predviđanju upotrebe informativne ispomoći (*information subsidy*), tj. sadržaja koji potiču iz OSJ-a. Jedan je takav činitelj vjerodostojnost izvora – osobno poznanstvo s izvorom, prenošenje informacije od novinske agencije i ugled izvora pridonosi većoj stopi upotrebe informacija. Drugi se odnosi na ograničena sredstva kojima redakcija raspolaže, a treći na broj novinara i veličinu praznoga prostora (u novinama) – što je manje novinara i što je više praznog prostora, vjerojatno će biti korišteno više materijala potekla od OSJ-a (str. 136-137). Također navode da je bilo najmanje istraživanja o posljedicama upotrebe sadržaja iz OSJ-a na novinski sadržaj, a da je to možda i najvažniji aspekt ove pojave, jer se u tome ogleda i utjecaj službenih izvora na informiranje javnosti. U ovome istraživanju pokušali smo upravo ukazati na takve posljedice.

Kada je riječ o zemljama u okružju, objavljeno je nekoliko radova o utjecaju OSJ-a na novinarstvo u Srbiji, Crnoj Gori i Sloveniji te svi autori ukazuju da je značajan. Kljajić (2013) smatra da je došlo do povećanog utjecaja OSJ-a na tiskane medije u Srbiji u 21. stoljeću, a kao uzroke navodi

sljedeće: brz razvoj OSJ-a (velika količina novca ulaže se u ovu djelatnost), ekonomska kriza i digitalizacija, koje su dovele do smanjenja prihoda u medijskim kućama, kao i čest prelazak novinara na poslove OSJ-a. Spominje opisno i rezultate nekih istraživanja:

„Istraživanja koja su rađena u poslednje četiri godine [...] pokazuju slične rezultate a to je pre svega podatak da se udeo PR tekstova u srpskim medijima kreće od 60% do u nekim slučajevima (kao kod specijalizovane periodične štampe) gotovo 75% ukupnog sadržaja. Naravno ovde je uračunat i tzv. „beli“ tj. pozitivni PR kroz različite vrste, najčešće, najava, baziran dominantno na intervjuu kao metodu ili pak žanru i, naravno, na marketingu [...]“ (str. 22.).

D. Rabrenović (2013) je uočio značajan utjecaj političkih OSJ-a na sadržaj četiri dnevna lista u Crnoj Gori. U području unutrašnje politike bilo je u prosjeku 40,5 % tekstova koji su bili zasnovani na priopćenjima za javnost, a najčešće su preuzimana u cijelosti ili većim dijelom. Najviše su objavljivanja priopćenja Vlade, ministarstava i Skupštine. Prema vrsti događaja novine su objavile u prosjeku 43 % tekstova koji su se odnosili na pseudodogađaje (konferencije za medije, sastanke, skupove i sl.).

Novinske tekstove na temu lokalne uprave, koje su objavile dvije crnogorske javne radiostanice na svojim portalima, analizirala je A. Rabrenović (2013). Utvrdila je da je polovina svih objavljenih tekstova (51%) predstavljala preuzeta priopćenja za javnost (iako se udio priopćenja značajno razlikovao – na portalu Radija Bijelo Polje bilo ih je 28 %, a na portalu Radija Tivat 70 %).

Upotrebu informacija iz OSJ-a u četirima dnevnim novinama u Sloveniji proučavala je Erjavec (Erjavec, 2005). Koristeći metodu promatranja sa sudjelovanjem, pratila je rad novinara u svim redakcijama, osim vanjske politike i sporta. Utvrdila je da su informacije koje potiču iz OSJ-a novinarima glavni izvori informacija i da su ih prenijeli „u više od polovine svih objavljenih vijesti“, a da „u više od četvrtine svih objavljenih vijesti“ nisu naveli taj izvor informacije (str. 164, 165).

OSJ imaju znatan utjecaje i na novinarstvo u Ujedinjenom Kraljevstvu. Lewis, Williams i Franklin (2008) analizirali su sadržaj domaćih vijesti u pet dnevnih listova, dvama televizijskim dnevnicima i dvjema informativnim emisijama na radiju. U tisku je bilo 19 % vijesti koje su u potpunosti ili pretežno bile zasnovane na priopćenjima za javnost, a na televiziji i radiju bilo ih je 17 %. Spoj informacija iz priopćenja i ostalih informacija činilo je 11 % vijesti u tisku i 14 % na televiziji i radiju (str. 7). No, upozoravaju da nije uvijek moguće ući u trag informacijama poteklim iz OSJ-a, primjerice ako nema javne izjave ili priopćenja za javnost, nego su informacije dostavljene samo pojedinim novinarima. Ukupno 60 % vijesti oslanja se potpuno ili pretežno na gotove informacije (OSJ ili druge medije – obično agencije), a 20 % u nekoj mjeri (str. 14).

Ovi autori kažu da se u Ujedinjenome Kraljevstvu devedesetih godina smanjila naklada novinara i opao prihod od oglašavanja, što je dovelo do snižavanja dobiti, relativnoga smanjenja broja radnika¹ i povećanoga oslanjanja novinara na sadržaje OSJ-a (Franklin, Lewis i Williams, 2008). Istovremeno je došlo do brzog rasta broja zaposlenih u oblasti OSJ-a, tako da službe za OSJ ne određuju više samo dnevni red medijima, nego u velikoj mjeri oblikuju njihov konačni sadržaj (str. 202-203). Do ove promjene došlo je i u lokalnome i u općemu tisku. No, oni kažu da je utjecaj OSJ-a postojao i ranije. Kada je riječ o utjecaju na lokalni tisak, ovi autori tvrde da se na osnovi pet istraživanja koja su objavljena u razdoblju od 1986. do 2008. godine može jasno zaključiti da je utjecaj OSJ-a „znatan, dugotrajan i u stalnom povećanju“ (str. 208). Najčešće je povezan s brojem novinara u redakciji – što je manje novinara, više se koriste priopćenja za javnost.

Kako bismo utvrdili utjecaj OSJ-a na lokalne vijesti, analizirali smo sadržaj gradske rubrike na novinskim portalima dvaju dnevnih listova: *Nezavisnih novina* i *Euro blica*, koji su među najčitanim medijima u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini. Za istraživanje su izabrane vije-

1 Ili je smanjivan broj novinara u redakciji ili je isti broj novinara stvarao više sadržaja.

sti o događajima u gradu Banjoj Luci u kojoj je ujedno i sjedište ovih medijskih kuća, kako bi se utvrdilo u kojoj se mjeri mediji za lokalne vijesti oslanjaju na OSJ, s obzirom da su im ti događaji geografski najbliži.

Izdavač *Euro blica* je *Euro Blic Press doo*, čiji je osnivač i vlasnik *Ringier Serbia doo Beograd*. Njihov vlasnik je medijska kuća *Ringier* iz Švicarske, koja posluje u dvadeset država Europe i Afrike i u svom vlasništvu ima oko 140 poduzeća. Izdavač *Nezavisnih novina* su *Dnevne nezavisne novine doo*, čiji su osnivači fizička lica. Ova medijska kuća ima i radiostanicu i tiskaru, a također je i većinski vlasnik triju poduzeća koja se bave izdavanjem novina, tiskom i trgovinom. Mediji koji su odabrani ispunjavaju neke osobine medija koje su proučavali Herman i Chomsky. Naime, u vlasništvu su privatnih izdavačkih kuća koje su tržišno orijentirane i bave se i drugim djelatnostima, a reklama im je glavni izvor prihoda.

Polazna pretpostavka ovoga istraživanja jest da se novinski portali *Nezavisnih novina* i *Euro blica* značajno oslanjaju na informacije iz OSJ-a pri objavi vijesti u rubrici *Banja Luka*, a najviše na informacije od Grada Banja Luka.

METODE

U ovome istraživanju analizirane su vijesti u rubrici *Banja Luka* objavljene u razdoblju od 3. do 9. prosinca 2023. godine na novinskim portalima *Nezavisnih novina* (*nezavisne.com*) i *Euro blica* (*srpskainfo.com*); u daljem tekstu: NN i EB (u istraživanje nisu uvrštena tiskana izdanja, jer *Euro blic* više nema rubriku *Banja Luka*, a u *Nezavisnim novinama* ova rubrika sadrži manje vijesti nego na portalu).

Razdoblje analize izabrano je zbog dvaju važnih događaja u Banjoj Luci koja su u vezi s Gradom. Prvi je završetak izgradnje i puštanje u rad velike kružne raskrsnice u centru Banje Luke, a drugi je usvajanje nacrtu proračuna za 2024. godinu. Informacijama koje potiču iz OSJ-a smatrane su sve tzv. gotove informacije – tekstovi koji su napisani narativno u priopćenju za javnost, na portalu neke organizacije ili pojedinca ili na

njihovu nalogu na društvenoj mreži (nisu analizirane fotografije i snimci). Izjave na konferenciji za novinare, na javnome skupu i u intervjuu smatrane su djelomično poteklim iz OSJ-a ako pretragom na internetu nije moglo biti utvrđeno da su ranije objavljene u pisanome obliku.

Kada je riječ o pronalasku izvora informacije, ako je u vijesti bio naveden službeni izvor, tada smo prvo provjerili priopćenja za javnost na portalu te ustanove, organa vlasti ili poduzeća, odnosno vijesti drugih medija ako su informacije preuzete od njih. Ako ih nismo tako uspjeli pronaći, potražili smo ih na internetu pomoću ključnih riječi. Dodatno smo pregledali sva priopćenja za javnost koje je Grad Banja Luka objavio na svome službenom portalu (*banjaluka.rs.ba*) u periodu analize i tri mjeseca prije toga.

REZULTATI

Istraživanje je pokazalo da je gotovo polovina vijesti u tjednom uzorku (49 %) nastala preuzimanjem sadržaja iz OSJ-a (Tablica 1). Ovo su najčešće bila priopćenja za javnost, a bilo je i nekoliko objava na društvenoj mreži. Priopćenja su najčešće preuzimana u cijelosti i tek su povremeno skraćivana ili im je mijenjan redoslijed rečenica i paragrafa (ukupno 48 %), a u jednome slučaju dodana je jedna rečenica (1 %). Samo u četiri priopćenje je dopunjeno s više informacija i tada su vijesti svrstane u kategoriju „podjednako OSJ i druge informacije“. U tu kategoriju svrstane su i tri vijesti u kojima su navedene izjave iz intervjua i s konferencija za novinare, jer nismo mogli utvrditi da su te izjave prethodno ili istovremeno objavljene u priopćenju za javnost, ali i to je vid OSJ-a (takvih vijesti bilo je ukupno 7 %).

Porijeklo vijesti u odnosu na OSJ i druge medije ²	srpskainfo.com		nezavisne.com		UKUPNO	
	br.	%	br.	%	br.	%
Potpuno su preuzete iz OSJ	27	40	23	62	50	48
Najvećim dijelom preuzete su iz OSJ-a	1	1	-	-	1	1
Podjednako OSJ i druge informacije	4	6	3	8	7	7
Manjim dijelom preuzete su iz OSJ-a	-	-	-	-	-	-
Nema naznaka da su preuzete iz OSJ-a ili drugih medija	21	31	5	14	26	25
Za dio vijesti nema naznaka, a dio vijesti preuzet od drugih medija	1	1	-	-	1	1
Potpuno preuzete od drugih medija ³	14	21	6	16	20	19
Ukupno vijesti	68		37		105	

Tablica 1 U kojoj se mjeri vijesti u rubrici *Banja Luka* oslanjanju na OSJ i druge medije

Kada se gleda svaki medij pojedinačno, među njima postoje vidljive razlike. EB je u postotcima objavio manje vijesti koje se potpuno ili najvećim dijelom oslanjaju na OSJ (41 %) u odnosu na NN (62 %). Istovremeno, EB je objavio više vlastitih vijesti, tj. vijesti za kojih nema naznaka da su prenesene iz OSJ-a (31 %) u odnosu na NN (14 %).

Priopćenja su najčešće preuzimana istoga dana kada su i objavljena, a ponekad narednoga dana. Isto tako, u 68 % vijesti koje su potpuno preuzete iz OSJ-a navedeni su ime i prezime novinara kao autora vijesti (67 % u EB, 70 % u NN).

² Kategorije su formirane po uzoru na rad Lewisa, Williama i Franklina (2008).

³ Vijesti su preuzimane od novinske agencije Srna, dnevnih novina *Glas Srpske* i *Nezavisne novine* i portala bl-portal.com, capital.ba, mondo.ba i rtrs.tv.

Vrsta OSJ – izvor informacije	srpskainfo.com		nezavisne.com		UKUPNO	
	br.	%	br.	%	br.	%
Priopćenja za javnost – Grad Banja Luka	24	75	16	61	40	69
Priopćenja za javnost i društvene mreže – Grad Banja Luka	1	3			1	2
Konferencije za novinare – gradonačelnik i odbornici Skupštine Grada	2	6	2	8	4	7
Priopćenja za javnost – ostale organizacije	2	6	6	23	8	14
Društvene mreže – ostale organizacije i pojedinci	3	9	2	8	5	9
Ukupno	32		26		58	

Tabela 2 Vrsta OSJ i izvor informacije u vijestima koje su potpuno ili najvećim dijelom preuzete iz OSJ-a i vijestima koje sadrže podjednako informacije iz OSJ-a i druge informacije

Glavni izvor vijesti bio je Grad Banja Luka. Kada se uzmu u obzir vijesti koje su potpuno ili najvećim dijelom preuzete iz OSJ-a, kao i one koje sadrže podjednako informacije iz OSJ-a i druge informacije, Grad Banja Luka jedini je ili glavni izvor informacija u 78 % takvih vijesti (prve tri kategorije u Tablici 2). Od ostalih organizacija mediji su najčešće preuzimali priopćenja Elektrokrajine o najavi isključenja električne energije (10 %, sve u NN).

Vijesti o dvama odabranim događajima

Za drugu analizu odabrane su vijesti o dvama važnim događajima koji su neposredno povezani s Gradom – završetak izgradnje i puštanje u rad jedne od najvećih kružnih raskrsnica u Banjoj Luci i usvajanje Nacrta proračuna za 2024. godinu. Prvi događaj značajan je zato što ovu raskrsnicu koristi velik broj vozača i zato što je u posljednjem tjednu izgradnje promijenjena trasa pojedinih autobusa javnog prijevoza pa je

došlo do povećanja prometnih gužvi u centru grada. Drugi događaj odabran je jer mnogi građani dobivaju određena primanja iz proračuna, a iz njega se određuje i iznos ulaganja u infrastrukturu i sl.

Kružna raskrsnica

Izgradnja jedne od najvećih kružnih raskrsnica u Banjoj Luci, tzv. „kružnog toka kod Ekvatora“ u centru grada, započela je početkom rujna 2023. godine. Tijekom izgradnje najvećim dijelom raskrsnice odvijao se promet, iako je došlo do gužvi u centru i u drugim dijelovima grada. U tjednu od 4. do 8. prosinca posljednji krak-ulica u kružnoj raskrsnici zatvoren je za saobraćaj i zbog toga je došlo do promjene trase devet autobusnih linija i do dodatnih gužvi. Prije početka niti za vrijeme gradnje raskrsnice Grad nije obavijestio javnost (putem priopćenja i servisnih informacija) u kojemu će razdoblju pojedini dijelovi raskrsnice biti zatvoreni, kojim trasama će voziti autobusi niti o pravilima kretanja u ovoj raskrsnici (ovo nije tipična kružna raskrsnica, jer vozila prilaze iz pet ulica, od kojih su neke jednosmjernje, a neke dvosmjernje).

Analiza vijesti u razdoblju od 3. do 9. prosinca pokazala je da su neke od ovih informacija mediji pružili čitateljima, a neke nisu. Kada je riječ o zatvaranju posljednjega kraka-ulice u raskrsnici, kao i promjene trase autobusnih linija i prometnih gužvi, NN o tome nije objavio nijednu vijest, a EB je objavio dvije vijesti o prometnim gužvama u centru grada i kašnjenju autobusa (Ilić, 2023c; Ilić, 2023d).

Čitatelji ni jednoga ni drugoga medija nisu saznali koliko dugo će ulica biti zatvorena i kojim putem idu autobusi. Što se tiče načina kretanja u raskrsnici, EB je ranije, 17. listopada, objavio vijest o tome (Knežević, 2023a), no ona nije bila povezana linkom s vijestima objavljenim u vrijeme promatranoga tjedna.

Oba su medija izvjestila o završetku izgradnje raskrsnice, i to pozivajući se na priopćenje Grada („Završeni radovi“, 2023; Knežević, 2023c). EB

je istoga dana objavio i vijest da policajci reguliraju promet, a u ostatku teksta spreuzeli su dijelove vijesti sa *BL portala* koje sadrže mišljenja prometnih stručnjaka o novoj raskrsnici (Milojević, 2023b).

Nacrt proračuna za 2024. godinu

Kolegij Skupštine Grada Banja Luka 20. studenoga zakazao je sjednicu na kojoj će se razmatrati Nacrt proračuna, pa su u opisnu analizu uvrštene vijesti na ovu temu objavljene od 20. studenoga do 9. prosinca.

Grad je objavio deset priopćenja za javnost u vezi s nacrtom proračuna, od zakazivanja sjednice Skupštine do završetka javne rasprave. U priopćenjima su navedene informacije o terminima i pojedinim tačkama sjednice i javne rasprave, stavovi gradonačelnika i nekih odbornika, kao i pojedine stavke iz proračuna, no bez točnih iznosa, mjesta izgradnje i usporedbe s prethodnom godinom (primjerice koristili su izraze „značajna podrška privredi i pojedincima“, „značajna ulaganja u oblast poljoprivrede“, „značajni infrastrukturni projekti, poput nastavka izgradnje vodovodne mreže na području cijelog grada“).

NN je u ovome razdoblju objavio četiri vijesti o nacrtu proračuna, od kojih se dvije zasnivaju na priopćenjima Grada, a u dvije su preneseni stavovi nositelja vlasti s konferencije za novinare („Usvojen Nacrt budžeta“; Vidić, 2023a, 2023b, 2023c). Nije bilo informacije o održavanju javne rasprave, pojedinačnih podataka iz nacrtu proračuna niti poveznice na nacrt proračuna na stranicama Grada.

EB je u istom razdoblju objavio dvanaest vijesti u vezi s nacrtom proračuna, među kojima i pojedine informacije o iznosima u Nacrtu i o održavanju javne rasprave, ali je većina vijesti također bila pretežno zasnovana na priopćenjima za javnost. Osam vijesti čine priopćenja preuzeta od Grada, od kojih su samo dva dopunjena („Banjalučani će moći“; „Građani na javnoj raspravi“; Ilić, 2023b; Knežević, 2023b; Milojević, 2023a; „Najviše boli hladnokrvnost“; „Pet dana“; „Potreban kredit“);

tri su preuzete od novinske agencije *Srna*, od kojih dvije najvećim dijelom potiču od priopćenja, a jedna je izjava s konferencije za novinare („Počela sjednica“; „Usvojen Nacrt gradskog budžeta“; „Važan im ravnomjerni razvoj“); jedna je vlastita vijest o stavkama iz proračuna (Ilić, 2023a). Dakle, 67 % tekstova potpuno ili najvećim dijelom preuzeto je iz OSJ-a (priopćenja). U vijestima nije bilo poveznice na nacrt proračuna ni informacija o sadržaju javne rasprave.

Sadržaj ostalih vijesti

Jedna od posljedica preuzimanja i korištenja priopćenja za javnost kao jedinoga ili glavnoga izvora informacija može biti i nedostatak odgovora na tzv. osnovna novinarska pitanja u vijestima. Nekoliko priopćenja koja su mediji preuzeli nije sadržavalo neke osnovne informacije, pa ih nije bilo ni u vijestima, primjerice:

- gdje će se nalaziti tri nova parka za pse (3. 12.)
- koliki dio troškova izgradnje dviju kružnih raskrsnica snosi Ministarstvo saobraćaja i veza, a koliki dio Grad Banja Luka; koliko će okvirno koštati i kada će biti izgrađena treća kružna raskrsnica koja se spominje na kraju priopćenja; niti je li je taj *rashod* predviđen u nacrtu proračuna koji je usvojen četiri dana ranije (4. 12.)
- kada počinje rekonstrukcija pločnika (6. 12.)
- koliki su troškovi koje plaća Grad za novogodišnje koncerte (6. 12.)
- o kojim *novitetima* je bilo riječi na sastanku predstavnika Grada i prevoznika „tokom kojeg je razgovarano o novitetima koje gradska administracija planira da uvede“ (8. 12.).

Kada je riječ o stilu pisanja, mediji su često zadržavali pristrane, najčešće hvalisave ili metaforične riječi i izraze iz priopćenja, pogotovo kada su ih prenosili od riječi do riječi. Primjerice, „zimski bajka“ (NN 3. 12.), „magična atmosfera“ i „ogroman pomak“ (EB 3. 12.), „dva ključna projekta za grad“ (NN 4. 12.), „odlična zabava“ (NN 5. 12.), „spektakl“ (EB 6. 12.), „prelijepi park“ (NN 7. 12.), „veoma uspješan i konstruktivan radni sastanak“ (svi 8. 12.), „zimski čarolija“ i „sjajan program“ (EB 8. 12.) i „veliki poduhvat“ (NN 9. 12.). Na

ovaj način mediji su zapravo prenijeli *uokvirivanje* tema i događaja (Entman, 1993) onako kako je to nametnuo Grad u svojim priopćenjima.

ETIČKA PITANJA

Navedeni rezultati otvaraju nekoliko etičkih pitanja u odnosima s javnošću (Tomić, 2016, str. 1105-1118) i novinarstvu (Bogdanić, 2016, str. 171-182) – odgovornost, točnost i vjerodostojnost. Odgovornost iz ugla odnosa s javnošću podrazumijeva, između ostaloga, da predstavnici Grada Banja Luka trebaju točno, blagovremeno i potpuno obavještavati stanovnike o svim važnim događajima. Na nekoliko primjera u ovome istraživanju vidimo da to nije bilo uvijek tako, jer o dva važna tekuća događaja Grad nije pružio blagovremene i potpune informacije građanima putem priopćenja na svojoj stranici – o zatvaranju ulica u okviru izgradnje kružne raskrsnice i privremenoj promjeni trase autobusnih linija te o izvještaju s javne rasprave. Pored toga, i pojedina priopćenja za javnost o budućim događajima nisu sadržavala sve bitne informacije (primjerice koje promjene u javnom prevozu će biti uvedene, gdje će biti izgrađeni parkovi za pse i sl.). Što se tiče samih medijskih kuća, one su također odgovorne da točno, blagovremeno i potpuno informiraju svoju javnost, tj. čitatelje na sličan način kao i Grad, s tim da bi njihovo izvještavanje, prema načelima profesionalnoga novinarstva, trebalo biti i uravnoteženo, tj. nepristrano u odnosu na izvore informacija. Provjera točnosti informacija u vijestima nije bila tema ovog istraživanja, ali se pitanje točnosti otvara zato što su mediji često navodili ime i prezime novinara kao autora vijesti u onim slučajevima kad je vijest bila zasnovana *isključivo* na informacijama iz priopćenja za javnost. Obimno oslanjanje na sadržaje odnosa s javnošću dovodi u pitanje i vjerodostojnost medija, tj. u kojoj se mjeri novinari bave prikupljanjem informacija iz više izvora i širim prikazom pojava, a u kojoj mjeri samo prenošenjem informacija iz jednoga izvora. Kada je riječ o uravnoteženosti, ona je dovedena u pitanje kada su mediji prenosili hvalisave izraze iz priopćenja za javnost i kada nisu pružili odmjeren i višestran opis pojedinih događaja ili pojava.

RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje pokazalo je da su za vrijeme jednoga tjedna u prosincu 2023. godine novinski portali *Nezavisnih novina* i *Euro blica* u rubrici *Banja Luka* u značajnoj mjeri koristili službene izvore informacija. Ukupno je bilo 49 % vijesti kojima su jedini ili pretežni izvor bili sadržaji OSJ, tj. svaka druga vijest bila je priopćenje za javnost ili objava s društvene mreže neke organizacije ili pojedinca. Na portalu NN bilo je 62 % takvih vijesti, a na portalu EB 41 %.

Treba imati na umu da je ovo gruba procjena utjecaja OSJ-a na novinarstvo. Naime, nekada je u vijestima pisalo da je neka informacija „priopćena“ iz neke organizacije, ali nije bilo moguće pronaći takvu informaciju na njihovoj stranici ili na društvenoj mreži, pa takve informacije nisu ubrojene u OSJ, iako im vjerojatno pripadaju. Također, i u vijestima preuzetim iz drugih medija bilo je informacija iz OSJ-a.

U vijestima koje su nastale preuzimanjem sadržaja OSJ-a, mediji su najčešće koristili informacije Grada Banja Luka (78 %). Predstavnici gradske vlasti bili su često citirani i u ostalim vijestima u uzorku, pa su bili izrazito najzastupljeniji izvor informacija, tj. pružali su najveću „informativnu ispomoć“ medijima. Ovakva zastupljenost ne znači da su mediji pisali samo neutralno ili pohvalno, tj. nekad su pisali i negativno o postupcima gradske vlasti ili događajima u Banjoj Luci (znatno više EB nego NN).

Rezultati prve analize slični su kao spomenuti rezultati istraživanja crnogorskih i slovenačkih medija (Erjavec, 2005; A. Rabrenović, 2013; D. Rabrenović, 2013), ali udio potpuno preuzetih sadržaja ipak je veći nego u britanskim medijima (Lewis, Williams, i Franklin, 2008).

Druga analiza pokazala je da su se i o nekim od najvažnijih događaja u Banjoj Luci u ovome razdoblju mediji najviše oslanjali na priopćenja Grada. Kada je riječ o izgradnji kružne raskrsnice, čitatelji nisu dobili informaciju o trajanju zatvaranja ulice i o promjeni smjera autobusnih linija. Naravno, moguće je su novinari tražili od

Grada te informacije, ali ih nisu dobili na vrijeme. Ipak, mogli su možda neke informacije i samostalno saznati – recimo, provozati se u nekoliko autobusa od prvoga do posljednjeg astajališta i zabilježiti izmijenjenu smjera i trajanje vožnje. No, ako u njihovim medijskim kućama nema dovoljno novinara, možda im nisu mogle odobriti takav terenski rad.

Kada je riječ o nacrtu proračuna za 2024. godinu, i o ovoj su temi mediji najviše prenosili službena priopćenja. EB je prenio više priopćenja od NN-a, mada ni oni nisu prenijeli poveznicu na nacrt proračuna i nisu izvijestili o sadržaju rasprave. Budući da je javna rasprava prilika da „obični“ građani kažu što misle o nacrtu budžeta, izvještaj s javne rasprave čitateljima bi omogućio da saznaju i stavove ljudi koji imaju manju moć, a ne samo stavove nositelja vlasti. Možda je i ovdje jedan od razloga nedovoljan broj novinara, jer je glavna javna rasprava bila zakazana poslije podne kada većina novinara ne radi.

Jedna od posljedica preuzimanja priopćenja za javnost bila je nepotpunost, tj. nedostatak važnih informacija u nekim vijestima. Isto tako, mediji nisu samo prenosili informacije, nego često i tumačenje, odnosno uokvirivanje tih informacija, koje je Grad nudio u priopćenjima.

Ako pođemo od modela propagande Hermana i Chomskyja, tada razloge za rezultate ovoga istraživanja treba tražiti u tome da se mediji oslanjaju na informacije koje im daje vlast, jer su im ograničena sredstva za istraživanje i ne mogu pratiti sve događaje. Istovremeno su im potrebni službeni i vjerodostojni izvori informacija, po mogućnosti besplatni, a jedan od tih izvora su organi lokalne vlasti. S druge strane, službe za OSJ pišu priopćenja pretežno u stilu vijesti, a opet tako da vlast predstave u što boljemu svjetlu. Recimo, u „timu za komunikaciju“ Gradske uprave Banja Luka, prema informacijama na službenoj stranici, rade četiri osobe. U sedmodnevnome razdoblju istraživanja na stranici Grada objavljeno je 46 priopćenja za javnost ili prosječno 6,6 dnevno (neka su, doduše, prenesena od drugih gradskih ustanova), a organizirano je i nekoliko konferenci-

ja za novinare u prostorijama Gradske uprave i izvan nje.

Dodatno objašnjenje rezultata možemo tražiti i u drugom „pročišćivaču“, odnosno reklami kao osnovnome izvoru prihoda masovnih medija. Oba ova medija tržišno su orijentirana i cilj im je privući što više oglašivača. Utjecaj takva pristupa može se vidjeti u sljedećem podatku: u istome sedmodnevnome razdoblju EB je objavio 238 tekstova u rubrici *Zabava* i 77 tekstova u rubrici *Sudbine* (ukupno 315 ili 4,5 puta više nego u rubrici *Banja Luka*), a NN je objavio 41 tekst u rubrici *Džet set* i 34 teksta u rubrici *Scena* (ukupno 75, što je dvostruko više nego u rubrici *Banja Luka*). Ovi rezultati upućuju i na osobine komercijalne paradigme (Bogdanić, 2019) i na komercijalnu instrumentalizaciju medija (Kuprešanin Vukelić, 2020).

Rezultati istraživanja donekle su u skladu i s McChesneyjevim objašnjenjem nedostataka profesionalnoga novinarstva (McChesney, 2003). Zbog oslanjanja na službene izvore informacija, vijesti koje građani dobiju ovise o tome što im izvori odluče priopćiti ili prešutjeti. Recimo, mediji su izvještavali o nacrtu proračuna bez kontekstualizacije podataka iz samoga nacrtu, a novinari se gotovo ni u jednoj vijesti nisu pozivali na opće i pojedinačne akte (pravilnike, odluke i dr.).

Priopćenja za javnost i drugi službeni izvori informacija, poput informacija sa stranice, te izjava i intervju, mogu biti i koristan i neizostavan izvor informacija. Međutim, ako se učestalo koriste kao jedini izvor informacija, tad novinari i mediji postaju dobrim dijelom glasnici službenih izvora informacija, a čitatelji bivaju zakinuti za brojne važne informacije.

S obzirom na to da je ovo bio relativno kratko razdoblje istraživanja i da je bilo ograničeno na jednu rubriku u dvama novinskim portalima, ovi se rezultati ne mogu uopćiti na ove medije u cijelosti ni na druge medije. Ipak, budući da je riječ o medijima koji su među najčitanijima u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini, rezultati ovoga istraživanja ukazuju na značajne vanjske utjecaje u radu novinara i medija.

IZVORI

- Bogdanić, A. (2016). *Razmatranje novinarskog diskursa i teorije medija: uvod u teoriju novinarosti*. Banja Luka: Komunikološki koledž u Banjaluci.
- Bogdanić, A. (2019). Tri paradigme medijskoga diskursa. *South Eastern European Journal of Communication*, 1(1), 33-43. <https://doi.org/10.47960/2712-0457.2019.1.1.33>
- Cameron, G. T., Sallot, L. M., i Curtin, P. A. (1997). Public relations and the production of news: A critical review and theoretical framework. U B. R. Burleson (ur.), *Communication Yearbook 20* (str. 111-155). New York: Routledge.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>
- Erjavec, K. (2005). Hybrid public relations news discourse. *European Journal of Communication*, 20(2), 155-179. <https://doi.org/10.1177/0267323105052295>
- Franklin, B., Lewis, J., i Williams, A. (2008). Journalism, news sources and public relations. U S. Allan (ur.), *The Routledge companion to news and journalism* (str. 202-212). London: Routledge.
- Herman, E. (1994). Politička ekonomija masovnih medija: model propagande. *Srpska politička misao*, 1-4, 117-128.
- Herman, E., i Chomsky, N. (1988). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. New York: Pantheon Books.
- Kljajić, V. (2013). Dominacija PR-a nad novinarskim sadržajima u srpskim štampanim medijima – uzroci i konsekvence. *Kultura*, 139, 13-27. <https://doi.org/10.5937/kultura1339013K>
- Kuprešanin Vukelić, A. (2020). Komercijalna instrumentalizacija medija i autonomija profesionalnih komunikatora u medijskom sistemu Republike Srpske. *Politeia*, 20, 57-79. <https://doi.org/10.5937/politeia0-29230>
- Kuprešanin Vukelić, A. (2023). *Savremeno novinarstvo – sistemski pristup*. Banja Luka: Centar modernih znanja.
- Lewis J., Williams A., i Franklin, B. (2008). A compromised fourth estate? UK news journalism, public relations and news sources. *Journalism Studies*, 9(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/14616700701767974>

- McChesney, R. W. (2003). The problem of journalism: A political economic contribution to an explanation of the crisis in contemporary US journalism. *Journalism Studies*, 4(3), 299-329. <https://doi.org/10.1080/14616700306492>
- Rabrenović, A. (2013). Uticaj službi za odnose sa javnošću lokalnih uprava na uređivačku politiku online izdanja lokalnih javnih emitera (studije slučaja: Radio Bijelo Polje i Radio Tivat). *Kultura*, 139, 314-327. <https://doi.org/10.5937/kultura1339314R>
- Rabrenović, D. (2013). Uticaj političkog PR-a na uređivačku politiku crnogorskih dnevnih novina (studija slučaja *Pobjeda*, *Dan*, *Vijesti i Dnevne novine*). *Kultura*, 139, 117-141. <https://doi.org/10.5937/kultura1339117R>
- Shoemaker, P. J., i Reese, S. D. (1991). *Mediating the message: Theories of influences on mass media content*. New York: Longman.
- Shoemaker, P. J., i Reese, S. D. (2014). *Mediating the message in the 21st century: A media sociology perspective*. New York: Routledge.
- Tomić, Z. (2016). *Odnosi s javnošću: teorija i praksa* (2. dop. izd.). Zagreb: Synopsis.
- Knežević, Ž. (2023a, 17. oktobar). Evo kako će se voziti budućim kružnim tokom na Bulevaru: Kako iz centra, od Gimnazije ili prema Docu (foto).
- Knežević, Ž. (2023b, 29. novembar). Šta donosi Nacrt budžeta za 2024. godinu: Pred odbornicima ulaganja u privredu, besplatne građevinske dozvole, pomoć porodicama.
- Knežević, Ž. (2023c, 9. decembar). (Video, foto) „Vizija je da od Banjaluke gradimo velegrad“. Gotova najveća kružna raskrsnica u gradu, Stanivuković poručio da slijedi gradnja parka Tvrtku Kotromaniću“.
- Milojević, M. (2023a, 5. decembar). (Foto) Građani pretresaju gradsku kasu: Večeras centralna javna rasprava o budžetu Banjaluke.
- Milojević, M. (2023b, 9. decembar). (Video, foto) Pješaci pretičavaju, vozači „upadaju“ u pogrešan smjer: Evo šta se dešava na novom kružnom toku kod Ekvatora.
- „Najviše boli hladnokrvnost koju SNSD pokazuje dok čine štetu Banjaluci“. Na sljedećoj sjednici Skupštine grada opet neće biti govora o kolektorima i neradnoj nedjelji. (2023, 21. novembar).
- Pet dana javne rasprave: O Nacrtu budžeta sa građanima 5. decembra. (2023, 1. decembar).
- (Foto) Počela sjednica Skupštine grada: Odbornici raspravljaju o Nacrtu budžeta, u „igri“ više od 187.000.000 KM. (2023, 30. novembar).
- Usvojen Nacrt gradskog budžeta za narednu godinu. „Od ukupno 29 tačaka dnevnog reda podršku odbornika dobilo 25“. (2023, 30. novembar).
- Važan im ravnomjerni razvoj grada: Socijalisti će podržati budžet grada Banjaluka, ako budu usvojeni njihovi zahtjevi. (2023, 7. decembar).
- Portal *Nezavisnih novina* (<https://nezavisne.com/>) Usvojen Nacrt budžeta Banjaluke za 2024. godinu. (2023, 30. novembar).
- Vidić, A. (2023a, 30. novembar). Bojan Pećanac: Potrebno popraviti Nacrt budžeta.
- Vidić, A. (2023b, 30. novembar). Počela redovna sjednica Skupštine grada Banjaluke.
- Vidić, A. (2023c, 5. decembar). Stanivuković: Gradu neophodan kratkoročni kredit.
- Završeni radovi na kružnoj raskrsnici kod „Ekvatora“: Banjaluka dobila najveći kružni tok. (2023, 9. decembar).

Vijesti u drugoj analizi

- Portal *Euro blica* (<https://srpskainfo.com/>) Banjalučani će moći da kažu svoje mišljenje: Sutra centralna rasprava o Nacrtu budžeta Grada za 2024. godinu. (2023, 4. decembar).
- Građani na javnoj raspravi o Nacrtu budžeta za 2024. godinu: Predlagali projekte iz oblasti saobraćaja i komunalne infrastrukture. (2023, 6. decembar).
- Ilić, M. (2023a, 1. decembar). Provjerili smo gdje ide gradski novac: Najviše ulaganja u infrastrukturu, povećani rashodi za plate.
- Ilić, M. (2023b, 5. decembar). „Spremni smo da čujemo i sagledamo sve konstruktivne prijedloge“. Danas konsultacije o raspodjeli budžeta za narednu godinu.
- Ilić, M. (2023c, 5. decembar). (Video, foto) Kolaps u centru Banjaluke. Automobil na automobilu, vozači nervozno trube.
- Ilić, M. (2023d, 7. decembar). Zbog blokade na Bulevaru putnici ljuti i nervozni. Banjalučani autobusom prije stignu do Laktaša nego iz Obilićeva do centra.

USE OF PUBLIC RELATIONS CONTENT IN LOCAL NEWS

ABSTRACT

An important issue in journalism is the extent to which journalists use the official sources emanating public relations messages. This paper examines the influence of public relations on local news content. The study analyses the stories in the Banja Luka section published in the online editions of two B&H national daily newspapers *Nezavisne novine* (nezavisne.com) and *Euro blic* (srpskainfo.com) in a week of December 2023. The findings suggest significant reliance on public relations, which confirms the main assumption of the study. For example, the only source of information for nearly half of all the news stories were public relations sources (most often, press releases) and the most common source of such news was the City of Banja Luka. The news media also often took over the framing of events from the releases. The results open up several ethical issues, such as those of responsibility towards citizens and readers, accuracy of information and authenticity of the media.

Keywords: public relations; journalism; local news; official sources of information; media ethics.